

- рономические приемы повышения качества зерна. – Днепропетровск, 1978. – С. 43–46.
3. Годулян И. С. Озимая пшеница в севооборотах / И. С. Годулян. – Днепропетровск : Проминь, 1974. – 176 с.
  4. Предко И. Г. Влияние предшественников и насыщения севооборотов разными культурами на урожай и качество зерна озимой пшеницы в центральной левобережной Лесостепи Украины / И. Г. Предко // Вестник с.-х. науки. – 1977. – № 4. – С. 8–14.
  5. Созинов А. А. Улучшение качества зерна озимой пшеницы и кукурузы / А. А. Созинов, Г. П. Жемела. – М. : Колос, 1983. – 268 с.
  6. Сокрута И. Ф. Влияние предшественников на урожай и качество озимой пшеницы в южной Степи Украины / И. Ф. Сокрута, Г. П. Жемела, В. К. Дмитренко // Агротехнические приемы повышения качества зерна. – Днепропетровск, 1978. – С. 7–11.
  7. Стрельникова М. М. Повышение качества зерна пшеницы / М. М. Стрельникова. – К. : Урожай, 1971. – 180 с.
  8. Суднов П. Е. Повышение качества зерна пшеницы / П. Е. Суднов. – М. : Россельхозиздат, 1986. – 196 с.
  9. Трулевич Н. Л. Размещение озимой пшеницы в севооборотах / Н. Л. Трулевич, Е. М. Лебедь // Повышение продуктивности озимой пшеницы. – Днепропетровск, 1980. – С. 66–70.

УДК 635. 62: 631.53.01.:631.67:631.81

ВПЛИВ РЕЖИМІВ ЗРОШЕННЯ ДОЗУВАННЯ ДОБРІВ І ПЛОЩ ЖИВЛЕННЯ НА ВРОЖАЙ ТА БІОХІМІЧНИЙ СКЛАД НАСІННЯ ГАРБУЗА ВЕЛИКОПЛІДНОГО

Семен Д.Т. – аспірант, Херсонський ДАУ

Постановка проблеми. В останні роки приділяється увага розширенню площ посіву гарбуза великоплідного з метою одержання насіння продовольчого і фармацевтичного призначення. Площі посіву насіння гарбуза для цих цілей у південних областях України щорічно складають понад 25 тис.га, у тому числі в Херсонській області 10.3 тис.га, і як показала практика, збір насіння з гектара складає 200-250 кг/га.

Основна причина таких показників - відсутність розроблених чітких технологій вирощування гарбуза на насіння в продовольчих і фармацевтичних цілях, низький рівень механізації технологічних прийомів по збиранню врожаю, особливо в зрошувальних умовах.

Дані обставини були основою проведення дослідів по розробці елементів технічних прийомів вирощування гарбуза на насіння для продовольчих і фармацевтичних цілей у зрошуваних умовах півдня України.

Методика досліджень. Експерименті дослідження впливу режимів зрошення на врожайність та біохімічний склад насіння гарбуза великоплідного проводились на практиці в 2006-2008 рр. на землях дослідного господарства Південної державної сільськогосподарської дослідної станції ІВПіМ НААНУ. На дослідній ділянці висівали гарбуз великоплідний сорту Волзький сірий 92.

Технологія вирощування гарбуза в досліді була запропонована за вивченням агроприйомів для вирощування баштанних культур, що досліджувалися.

Водоспоживання гарбуза визначали методом водного балансу. В активній частині враховували корисні опади вегетативного періоду від сходів до збирання. Облік врожаю проводили сумарним способом з сортування плодів на товарні і нетоварні. Дані щодо продуктивності гарбуза обробляли за допомогою дисперсного аналізу по Б.О. Доспехову. Економічну оцінку ефективності експериментальних даних розраховували по фактичних надходженнях матеріальних коштів за вирощену продукцію за цінами 2006 р.

Результати досліджень. Аналіз участі досліджуваних факторів у формуванні насінневої продукції гарбуза залежно від режиму зрошення, площі та фону мінерального живлення показав, що найбільший вплив на формування показника мав режим зрошення – частка участі цього фактора у формуванні врожайності насіння становила 57.8%. Фактор удобрення також позначався на врожайності насіння гарбуза – частка участі даного фактору становила 30.4% і найменший вплив на врожайність насіння мав фактор «площа живлення рослини», частка участі у формуванні даного показника була 1.9% (рис. 1).

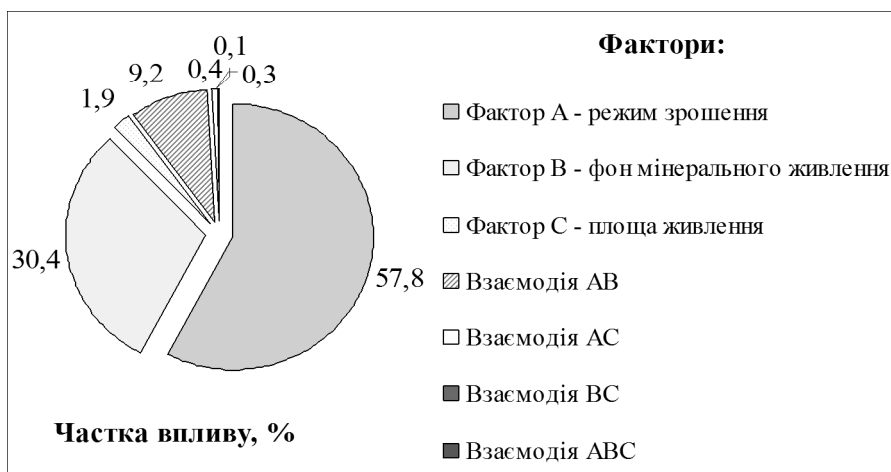

Рисунок 1 Частка участі факторів у формуванні врожаю насіння гарбуза

Серед факторів взаємодії режим зрошення та удобрення мали найвищий ступінь взаємовпливу на врожайність насіння гарбуза – 9,2 %.

Цінність насіння гарбуза обумовлена його біохімічним складом. Так, гарбузова олія характеризується високою концентрацією ненасичених жирів (більше 80 %). Причому вітамін F, що входить до складу гарбузової олії, (комплекс поліненасичених жирних кислот) включає в себе найбільш корисні для людського організму лінолеву і ліноленову кислоти (що відносяться відповід-

но до родин Омега-6 і Омега-3 жирних кислот). Комплекс поліненасичених кислот, що міститься у гарбузовій олії, добре впливає на роботу серцево-судинної, травної, ендокринної і нервової систем, поліпшує процес жирового обміну, очищує організм від шкідливих речовин (шлаків, токсинів, канцерогенів і ін.), сприяє зміцненню імунітету і підтримці в нормі гормонального балансу. У насінні гарбуза присутні насичені жирні кислоти – пальмітинова та стеаринова, але вони мають невисоку біологічну цінність [1, 2, 3].

Маючи різні фізико-механічні властивості, насіння гарбуза різних видів та сортів істотно розрізняються за виходом олії. За даними О.В. Нестерової [6], вміст жирної олії в насінні гарбуза коливається від 30 до 58%, однак хімічний склад олії досить стабільний. Автором був вивчений склад жирних кислот олії насіння гарбуза, ідентифіковані і кількісно визначені такі жирні кислоти: пальмітинова (13,5%), стеаринова (25%), і ліноленова (55,2%).

В.Ю. Михалев [5] указує, що вирощування гарбуза на насінневі цілі і подальше використання продукції як фармакологічної сировини вимагає більш ретельного підходу у визначенні сорту гарбуза. Варто використовувати сорти гарбуза, що відрізняються, окрім високої врожайності, високим вмістом олії. У дослідженнях автора такими зарекомендували себе Крокус і Волзький сірий 92. Дані сорти в ґрунтово-кліматичних умовах Волгоградського Заволжя стабільно забезпечують високий вихід біологічно цінної сировини.

І.В. Ерин зазначає, що серед восьми досліджуваних сортів гарбуза найбільший інтерес представляють Волзький сірий 92, Рекорд та Гляйсдорфер елке-рбис, що відрізняються високим вмістом олії в насінні (від 39,5 до 46,7 %) [7].

Проведені нами дослідження дозволили встановити, що різні фони та площі живлення, а також режими зрошення впливали не лише на рівень насінневої продуктивності гарбуза, а й на олійність насіння (табл. 1).

Таблиця 1 - Вміст олії в насінні гарбуза за різних режимів зрошення, фонів і площ живлення рослин, % (середнє за 2006-2008 рр.)

Фон живлення (В)	Площа живлення, м ² (С)	Режими зрошення (А)		
		без зрошення	70-70-65 % НВ	70-80-70 % НВ
Без добрив	1,0	40,1	39,3	38,6
	1,5	40,3	39,5	38,8
	3,0	40,8	40,0	39,3
	4,0	41,2	40,4	39,7
N ₉₀ P ₉₀ K ₆₀	1,0	39,1	38,3	37,6
	1,5	39,3	38,5	37,8
	3,0	39,9	39,1	38,5
	4,0	40,3	39,5	38,8
Розрахунковий	1,0	41,0	40,2	39,5
	1,5	41,1	40,3	39,7
	3,0	41,6	40,8	40,1
	4,0	41,8	41,0	40,3

НІР₀₅: А – 0,05, В – 0,05, С – 0,06, АВ – 0,09, АС – 0,10, ВС – 0,10, АВС – 0,17.

Результати досліджень свідчать, що мінеральні добрива, зрошення та різні площі живлення по-різному впливали на вміст олії у насінні гарбуза. Так, під впливом досліджуваних факторів олійність змінювалася від 37,6 % до 44,8 %

(залежно від режиму зрошення, фону та площі живлення). Зокрема, нами встановлено, що зрошення знижувало олійність насіння на 0,8-1,5 абсолютних процентів (залежно від режиму зрошення) порівняно з незрошуваним варіантом. На богарі вміст олії в насінні гарбуза становив 40,5, за помірного режиму зрошення – 39,7, за диференційованого – 39,1 % (середнє за фоном та площею живлення).

У розрізі варіантів удобрення у неудобреному варіанті було отримано насіння з олійністю 39,8 %, внесення $N_{90}P_{90}K_{60}$ зменшувало цей показник на 0,9 %. Максимальний вміст олії в насінні спостерігали на фоні внесення розрахункової дози добрив, показник становив 40,6 % (у середньому по режимах зрошення та площах живлення).

Площі живлення також впливали на показник олійності насіння. Так, у загущених посівах гарбуза (площа живлення 1-1,5 м²) спостерігалася деяке зниження олійності насіння (на 0,5-1 % у середньому по фонах живлення та режимах зрошення). Збільшення площі живлення (3-4 м²) призводило до підвищення цього показника до значень у 40,0-40,3 %.

Незважаючи на зниження вмісту олії при загущенні посівів, варіанти із площею живлення 1-1,5 м² підвищували валовий збір олії з одиниці площі за рахунок збільшення урожайності насіння (рис. 2).

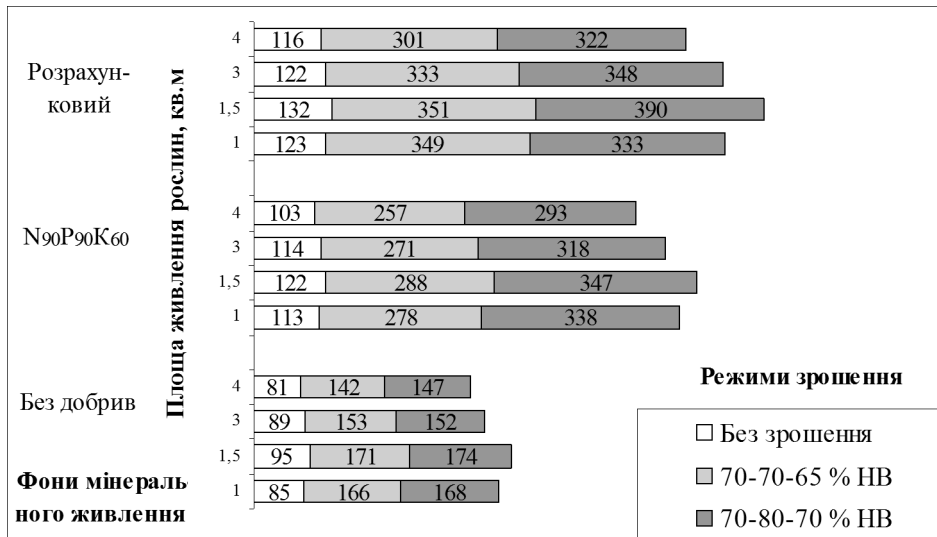

Рисунок 2. Збір олії з 1 га площі залежно від вивчаємих факторів, кг

Так, найбільший вихід олії – 230 кг/га (у середньому по режимах зрошення та фонах живлення) отримали у варіанті із площею живлення 1,5 м², що на 17,5 % більше порівняно з площею живлення 4 м² (196 кг/га), а площі живлення 1 та 3 м² поступалися за збором олії на 6,1-9,0 %. Внесення добрив та зрошення збільшувало збір олії відповідно у 1,8-2 та 2,4-2,6 рази з неудобреним та незрошуваним варіантом (середнє по площах живлення).

У розрізі досліджуваних варіантів максимальний збір олії – 390 кг/га виявлено при внесенні розрахункової дози мінерального добрива за умов виро-

щування рослин на площі живлення 1,5 м² та підтриманні передполивної вологості ґрунту на рівні 70-80-70 % НВ.

Літературні дані показують [8], що якість рослинних олій піддається значним змінам залежно від агротехніки вирощування рослин, тому нами у зразках олії гарбуза було визначено її жирнокислотний склад. Склад і кількісний вміст компонентів гарбузової олії представлені в таблиці 2.

Таблиця 2 - Компонентний склад олії насіння гарбуза за різних режимів зрошення та фони живлення рослин, % від суми жирних кислот

Фон живлення (В)	Назва компоненту (кислота)	Режими зрошення (А)		
		без зрошення	70-70-65 % НВ	70-80-70 % НВ
Без добрив	С 16:0 (пальмітинова)	12,2	12,0	11,8
	С 18:0 (стеаринова)	5,8	5,7	5,6
	С 18:1 (олеїнова)	26,2	26,5	26,8
	С 18:2 (лінолева)	15,5	15,7	15,9
N ₉₀ P ₉₀ K ₆₀	С 18:3 (α-ліноленова)	40,5	40,7	41,0
	С 16:0 (пальмітинова)	13,9	13,9	13,6
	С 18:0 (стеаринова)	6,3	6,2	6,1
	С 18:1 (олеїнова)	24,8	25,1	25,4
	С 18:2 (лінолева)	14,2	14,3	14,4
Розрахунковий	С 18:3 (α-ліноленова)	40,2	40,4	40,8
	С 16:0 (пальмітинова)	11,4	11,2	11,2
	С 18:0 (стеаринова)	5,5	5,3	5,3
	С 18:1 (олеїнова)	26,5	26,6	26,7
	С 18:2 (лінолева)	15,8	16,0	16,2
	С 18:3 (α-ліноленова)	40,6	41,2	41,1

Висновки. Наведені результати досліджень свідчать, що внесення мінеральних добрив позитивно впливає на показники структури врожаю насіння гарбуза великоплідного. Для отримання високоякісної олії з насіння гарбуза в першу чергу необхідно приділити увагу удобренню.

Олія гарбуза великоплідного, що вирощується в умовах півдня України, має велику цінність унаслідок високоякісного вмісту полінасичених жирних кислот (від 79,2 до 84,0 %) залежно від прийомів оброблення та представляє інтерес для подальшого використання у медицині та фармакології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Барахаева Л.П. Химический состав и технологические свойства тыкв, кабачков и патиссонов: Автореф. дисс... канд. техн. наук / МИНХ. М., 1983. - 22 с.
2. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта / Б.А. Доспехов — М.: Агропромиздат, 1985. — 351 с.
3. Казаков А.Л. Биологически активные вещества целебных и пищевых растений и их фармакологическая активность / А.Л. Казаков, Б.Х. Хацуков - Нальчик: Изд-во КБНЦ РАН, 2000. – 68 с.
4. Лифляндский В.Г. Лечебные свойства пищевых продуктов / В.Г. Лифляндский, В.В. Закревский, М.Н. Андропова - М.: ТЕРРА, 1999.- 544 с.

5. Михалев В.Ю. Особенности производства семян тыквы на фармакологические цели с применением механизированной уборки в условиях Волгоградского Заволжья: Автореф. дисс...канд. с.-х. наук. – ВНИИО, М., 2003. – 23 с.
6. Нестерова О.В. Изучение состава витаминов группы Е сортовых семян тыквы и дыни / О.В. Нестерова, И.А. Самылина, В.И. Дошенко // Научн. тр. НИИ формации Мин-ва здравоохранения и мед. промышленности РФ. - 1995. - Т.34.- С.157-163.
7. Ерин И.В. Сортовые особенности семенной и масличной продуктивности тыквы / И.В. Ерин // Научный журнал КубГАУ. - № 72 (08).- 2011. – С. 34-44.
8. Щербаков В.Г. Биохимия масличного сырья / В.Г. Щербаков. - М., 1991. - 304 с.

УДК: 633.52:631.67(477.72)

ВПЛИВ ЕЛЕМЕНТІВ ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОЩУВАННЯ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ РОЗТОРОПШІ НА ЗРОШУВАНИХ ЗЕМЛЯХ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

*Ушкаренко В.О. – д.с.-г.н., професор, академік НААНУ
Філіпова І.М. – аспірант, Херсонський ДАУ*

Постановка проблеми. Щорічно в Україну імпортується значна кількість різних видів ефірної олії із зарубіжних країн, на що витрачаються великі валютні кошти. Сприятливі ґрунтово-кліматичні умови південного Степу та АР Крим, схожі з основними світовими районами культивування ефіроносів і лікарських рослин, дозволяє вирощувати великий набір цих культур, дає можливість з успіхом замінити імпортні парфумерно-косметичні вироби, прянощі, лікарські препарати вітчизняними, дозволить значною мірою розширити їх асортимент та знизити вартість. Широке введення в культуру цих видів рослин дозволить покращити екологічний стан сільськогосподарських угідь регіону.

Отже, враховуючи вищенаведене, необхідно розширити площі під лікарськими рослинами, у тому числі розторопшею плямистою, для підвищення конкурентоспроможності та підвищення економічних показників виробництва лікарських культур. Особливо актуальними є дослідження з оптимізації основних елементів технології вирощування розторопші на зрошуваних землях півдня України, зокрема системи обробітку ґрунту, ширини міжрядь, строків сівби та фону мінерального живлення.

Стан вивчення проблеми. Лікувальні властивості рослин залежать від наявності в них різноманітних за хімічною структурою і терапевтичною дією речовин. Найважливішими з них є білки й амінокислоти, нуклеїнові кислоти, алкалоїди, крохмаль, клітковина, слизи, глікозиди, сапоніни, жири і жирні олії, ефірні олії, віск, гіркоти, феноли, флавоноїди, дубильні речовини, смоли, вітаміни, тощо [1, 2].